

Ügyvédség

Szerző: KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina

Affiliáció: adjunktus, PTE ÁJK

Rovat: Jegtörténet

Rovatszerkesztő: KOMÁROMI László

Lezárás dátuma: 2022.05.15

Idézési javaslat: KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „Ügyvédség” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Jegtörténet rovat, rovatszerkesztő: KOMÁROMI László) <http://ijoten.hu/szocikk/ugyvedseg> (2022). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

Az ügyvédség a jogász professziók egyike, az ügyvédi tevékenység lényegéhez hozzátartozik a felek képviselete, védelmük a jogvitákban, mindenekelőtt bírósági eljárásokban, az ügyfelek jogi természetű ügyeivel ellenérték fejében való, szakmai hozzáértést igénylő, hivatásszerű foglalkozás, amely az ügyvéd és ügyfele közti bizalmi kapcsolaton nyugszik. Az ügyvédség ókori előzményei közül a római jogban kialakuló procurator és advocatus intézménye azért is különös jelentőséggel bír, mert ezek kánonjogi közvetítéssel, illetve a római jog európai továbbélése nyomán számos államban befolyásolták az ügyvédség alakulását, elnevezéseit. A középkori és újkori német, angol, francia vagy itáliai jogban mindenütt megfigyelhető az ügyvédség szervezeti megkettőződése, noha ezek korántsem hozhatók tökéletesen párhuzamba egymással. Ezzel szemben hazánkban az ügyvédség hagyományosan egységes volt. A prókátorok tevékenysége Magyarországon nagyjából a XV–XVI. századtól vált hivatásszerűvé, ami együtt járt a velük szemben támasztott erkölcsi és szakmai – jogismeretükre vonatkozó – elvárások megjelenésével. Ezeket folyamatosan a hivatásgyakorlás előfeltételévé tették, előbb az ügyvédi eskü előírásával (1694), majd az ügyvédi vizsga bevezetésével (1769), amelyhez 1804-től jogi végzettség és kétéves gyakorlati idő kimutatása is járt. A XIX. század az ügyvédség autonóm hivatásrenddé alakulásának időszaka, 1874-ben született meg a modern magyar ügyvédi rendtartás, amelynek alapján 1875-ben létrejöttek a fegyelmi jogkört is gyakorló ügyvédi kamarák.

Tartalomjegyzék

- 1. Az ügyvédség, az ügyvédi tevékenység meghatározása**
- 2. Az ügyvédség antik gyökerei**
 - 2.1. Athén
 - 2.2. Róma
- 3. Az ügyvédség a középkori és újkori Európában**
 - 3.1. A német ügyvédség
 - 3.2. A francia ügyvédség
 - 3.3. Az ügyvédség Itáliában
 - 3.4. Az angol ügyvédség
- 4. Az ügyvédség magyarországi története**
 - 4.1. A perbeli képviseletre vonatkozó szabályok 1848-ig
 - 4.1.1. Az ügyvédvállás

- 4.1.2. Az ügyvédek feltételei
- 4.2. A polgári átalakulás: a reformkortól az ügyvédi kamaráig. Az ügyvédi reformok indokai, javaslatok és kísérletek
- 4.3. Az ügyvédi kamarák létrejötte, az 1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában
- 4.4. Ügyvédség a XIX-XX. század fordulóján és a XX. században bekövetkező változások

5. JEGYZETEK

1. Az ügyvédség, az ügyvédi tevékenység meghatározása

[1] A hatályos magyar ügyvédi törvény (2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről) az ügyvédi hivatást olyan – jogi szakértelemmel, törvényes eszközökkel és módon, a közhatalmi szervektől függetlenül végzett – tevékenységként határozza meg, amely az ügyfél jogai és jogos érdekei érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének elősegítésére, az ellenérdekű felek közötti jogvita – lehetőség szerint – megegyezéssel történő lezárására irányul, és amely tevékenység magában foglalja az igazságszolgáltatásban való közreműködést. Ilyen tevékenységek elsősorban a ->képviselőt ellátása, a büntetőeljárásban a védelem (->védő), a jogi tanácsadás és az okiratszerkesztés. Az ügyvéd mindezeket ->szerződés alapján, ellenérték fejében végzi, tevékenysége az ügyfél és az ügyvéd közötti bizalmon alapul. Ügyvédség alatt rendszerint az ügyvédek összességét, amikortól pedig már léteznek ilyenek, az ügyvédek testületeit, illetve e jogász hivatásrendet is értjük, ám előfordul, különösen a régebbi szakirodalomban, hogy a kifejezést magát az ügyvédkedésre, az ügyvédi hivatásra is használják.^[1]

[2] Amikor az ügyvédség történeti gyökereit keressük, akkor abból kell kiindulnunk, hogy melyek azok a jogintézmények a múltban, amelyek ennek a fent felvázolt mai ügyvédfogalomnak leginkább megfelelnek, illetve az említett tevékenységek és jellemzők közül is ki kell választani azokat, amelyek az intézmény lényegéhez tartoznak, és amelyek alapján más hasonló intézménytől az ügyvédség elkülöníthető. Véleményünk szerint ezek elsősorban a bíróság előtti képviselőt, a mások jogi természetű ügyeivel ellenérték fejében való hivatásszerű foglalkozás, valamint a közhatalmi szervektől független, az ügyféllel fennálló bizalmi kapcsolaton nyugvó feladatellátás.^[2] Noha az ügyvédi működés igazolható jogi képzettség, kamarai tagság és további, jogszabályban rögzített feltételeknek való megfelelés nélkül ma már elképzelhetetlen, a történelemben ez nem volt mindig így. Az ügyvédség múltjának a feltárása tehát nem jelenti azt, hogy a mai ügyvédfogalomnak megfelelő képet egy az egyben megtaláljuk a jogtörténetben, hanem látnunk kell az előzményeket és azokat a lépcsőfokokat, amelyek nyomán fokozatosan elnyerte az intézmény mai alakját.

2. Az ügyvédség antik gyökerei

2.1. Athén

[3] Ügyvédhez hasonló szószólót, illetve a feleket a bíróság előtti nyilvános beszédük elkészítésében segítő beszédírókat már az ókori Athénben (kb. a Kr. e. V-IV. századtól) találni (->görög jog). Ez a jogrend alapján elutasította a fél perbeli helyettesítését, vagyis a feleknek a népes és laikusokból álló bíróság előtti személyes megjelenése volt elvárt. Az eljárás szigorú rendjét természetesen be kellett tartaniuk, és megszólalásaik időben és számban is korlátozottak voltak. Ez, valamint a feladat, hogy a beszédükkel a bírák többségét meggyőzzék, komoly kihívást jelenthetett egy-egy peres félnek. A személyes fellépés igénye viszont nem sérült, ha – ellenérték fejében – ún. *logografosz* írta meg a félnek előre a bíróság előtt előadandó szöveget, a ->perbeszédet. Előnyös volt számára, hogy erre támaszkodni tudott, és esetenként még ahhoz is kapott hozzáértő segítséget, hogyan kell a beszédet imponálóan előadnia. Érdekes, hogy a jó beszédírónak nem a saját, kidolgozott, egyedi stílus volt az erénye, hanem inkább azt tartották kiválónak, aki úgy tudott a féllel

azonosulni, hogy a beszéd mögül nem sejlett elő a szerző egyénisége.^[3]

[4] Egy következő lépést jelentett az ún. *szünégorosz* megjelenése a perben. Ő olyan – rendszerint befolyásos – személy volt, aki valamelyik fél mellett lépett fel az eljárásban. Az a peres fél, akinek az érdekében szót emelt, természetesen továbbra is jelen kellett, hogy legyen.^[4] A *szünégorosz* eredetileg nem ->képviselő és nem mai értelemben vett ügyvéd volt tehát, csupán rétor, szónok, „a szép szó művésze”, akinek a célja a nagy létszámú bíróság laikus tagjainak meggyőzése – sokkal inkább egyszerűen és hatásos retorikai eszközökkel (->retorika és jog), mintsem a szó szoros értelmében vett jogász érveléssel.^[5] Ezeknek az intézményeknek azonban nem volt közvetlen befolyásuk Európa más területein és a későbbi korszakokban kialakuló jogintézményekre, bár a *szünégorosz*hoz hasonló szereplőt Rómában, a köztársaság időszakában fogunk majd találni.

2.2. Róma

[5] Az antikvitás világából a görög gyökerek felvillantásán túl sokkal inkább a római jog néhány intézménye az, amelyekre fókuszálni érdemes. Már csak azért is, mivel a római jog az európai jogrendszerek számos alapintézményét kidolgozta, a latin nyelv pedig az egyes intézmények megnevezését is átörököltette.

[6] A képviselet a római jogban eredetileg nem ->megbízáson alapult és nem ellenérték fejében végezték, hanem leginkább függőségi, családon belüli viszonyokból fakadt: a családfejtő fia, rabszolgája, *libertinusa*, *cliense*, vagy akár bizalmi embere, barátja képviselhetett perben is.^[6] A más személy nevében való eljárás tehát egyáltalán nem szakmai alapú, a képviselő pedig – aki érvényes jognyilatkozatokat tehet megbízója helyett és nevében – az általános vagyongazdálkodásra vezethető vissza, s a képviselthez képest rendszerint alacsonyabb rangú.^[7] A ->perbeli képviselet csak a prétori perrendben, a formuláris eljárásban jelent meg.^[8] A *legis actios* eljárásban még alapvetően nem, csak egészen kivételes esetben járhatott el képviselő, például ha valakinek a szabad státusza volt a per tárgya.^[9] A klasszikus jogban különbséget tettek aszerint is, hogy *procurator* vagy *cognitor* a képviselő. Az utóbbit a fél meghatározott forma szerint, a bíróság előtt, illetve a másik fél jelenlétében bízta meg ügyének vitelével, ebből fakadóan állása kétségtelen volt. Ezzel szemben a *procurator* ilyen alakoszerű ->meghatalmazás nélkül lépett fel a perben, azaz legitimációja kérdéses lehetett, aminek ellensúlyozására a per kezdetén *cautio* letételét követelték meg tőle.^[10] A kettő a II. században kezdett már közeledni egymáshoz (például vagy a magisztrátus által megnevezett képviselővel, vagy az ún. *procurator praesentis* intézményével, akit a fél szintén az ellenfele jelenlétében bízott meg).^[11] A közük lévő különbség a rendelés módján kívül a későbbi klasszikus jogban abban is állt, hogy a *cognitor* általi képviselet a végrehajtás tekintetében már közvetlen képviseletet jelentett: a végrehajtási eljárás a megbízó ellen indulhatott (a római jog ti. alapvetően a közvetett képviseletet ismerte, amikor a marasztalást a képviselő javára vagy terhére mondták ki; ezért is lehetett a félre nézve veszélyes, ha illetéktelen képviselővel bocsátkozott perbe).^[12] A ->jusztiniánusi kodifikáció során azonban a képviselők közti különbségek el is mosódtak, a perbeli képviselőre az utóbbi szabályt alkalmazták általánosan, ám használt kifejezésként az interpoláció következtében a *procurator* maradt meg.^[13] Hozzá kell azonban tenni, hogy a római jogban a képviselet nem volt a mai értelemben vett ügyvédi teendő, ti. a képviselő maga is, ahogyan a peres fél, általában jogban járatlan, aki jogi tanácsra, vagy tekintélyes személyek támogatására szorult.^[14]

[7] A képviselővel szemben az, aki a hozzá forduló laikusok számára jogi segítséget nyújtott, akár egy-egy perrel kapcsolatban, hozzá képest mindenképpen előkelőbbnek minősült. Részint amiatt, mert a jog az „előkelők tudománya” volt, s a római arisztokráciához tartozóktól eleve elvárták, hogy legalább valamelyest értsenek hozzá. Egy előkelő, vagyonos családból származó római polgár a köztársaság korában is elsajátította legalább a szónoklás alapjait, és ha nem is feltétlenül vált tanult jogásszá, rendelkezett gyakorlatban szerzett jogi ismeretekkel. Egyesek viszont elismert jogtudósoktól tanultak, s váltak maguk is elméletileg jól képzett jogászokká.^[15] A legfontosabb különbség azonban a képviselőhöz képest az, hogy ez a jogban jártas segítő nem a fél helyett,

hanem mellette lépett fel a perben. Olykor a prétor volt az, aki szükség esetén edictumában kinevezett ilyen „független jogi szakértőt”, akit azért hívtak oda – innen az elnevezés: *advocatus* –, hogy jogi véleményét kifejtse, azaz elsősorban a jogot szolgálja, és csak másodsorban támogassa valamely fél álláspontját; erre, továbbá szaktudására vezethető vissza tekintélye.^[16]

[8] A „pszichikai támogatást” a peres fél olyan rokonai vagy előkelő ismerősei, pártfogói (*patronus*) nyújtották, akik a bíróság előtt *laudatio*ban dicsérték őt és így próbáltak pozitív benyomást kelteni a döntéshozókban. A köztársaság korában a hellenisztikus hatások következtében a retorika beszüremlett a római jogéletbe is. Egy-egy hivatásos szónok – *orator* – ékesszólással igyekezett hatásosan közvetíteni a fél mondanivalóját, és az egész eljárás alatt végig közreműködött, szintén a fél mellett, vele együtt. Működésük általában „ügyvédként” és politikusként is egyaránt ismert volt, a szónoklatokkal pedig – különösen büntető ügyekben – komoly politikai karriert lehetett megalapozni. Ekkoriban ismeretlen volt az ügyvédi összeférhetetlenség, akár magas köztársasági tisztségek viselői is felléphetek perekben ügyfelek védelmében.^[17] A *patronusok* és *oratorok* tevékenysége még a principátus idején is hasonló maradt, olykor már önálló hivatásként úzve, azonban egyiküknek sem volt feladata a jogi tanácsadás, bár egy-egy rétor gyakorlati tapasztalataival is a fél hasznára lehetett.^[18]

[9] A *dominatus* idején viszont végképp leáldozott a választott tisztviselők kora, így *oratori* tevékenységgel már nem is lehetett volna politikai pálya várományosaként kitűnni, sőt a kifejezés maga már kb. az I-II. században ki is kopott a szóhasználatból.^[19] Míg bizonyos korszakokban tehát kimondottan egyesek nagy tekintélye vagy politikai befolyása volt az alapja annak, hogy valaki egy másik személy mellett szót emelve pártfogóként a perben fellép, egy külső személy segítségül hívásának mégis leginkább és egyre inkább az volt az oka, hogy jogászai tudásával szolgálja a per eldöntését. A különböző elnevezések (*patronus*, *advocatus*, *causidicus*, *togatus* stb.), a császárkorban már nem takartak egymástól élesen különböző intézményeket, ami szintén azt mutatja, hogy ezek a tevékenységek egyre inkább egybeolvadtak.^[20]

[10] Az *advocatus* azonban eredendően az a jogalkalmazást segítő szuverén, hozzáértő szakember volt, aki elvileg ingyenesen nyújtott jogi segítséget, sőt díjazással nem is szabadott megsérteni. Honoráriummal azonban illő volt jutalmazni, sőt a felek egészen magas összegeket fizettek ki ilyen tiszteletdíjaként. Éppen ezért időről időre tiltó és korlátozó szabályok születtek a mértéktelen honoráriumokról, akár a visszakövetelhetőséget is lehetővé téve (a *lex Cincia* Kr. e. 204-ben és Augustus idején egy *senatusconsultum* még tiltotta, majd Claudius már megengedte, hogy legfeljebb 10.000 *sestertius*, azaz 100 aranyat elfogadjanak), ám a gyakorlat azt mutatta, hogy ezek részint hatástalanok maradtak és a neves szónokok és ügyvédek tekintélyes vagyont tudtak felhalmozni életük során. Természetesen már ekkor sem volt mindenki „sztárügyvéd”, a „*minores advocati*” olykor csupán kisebb ajándékok fejében látták el feladatukat.^[21]

[11] A római jogban tehát elvált egymástól a perbeli képviselő, valamit a jogi tanácsot nyújtó perbeli segítő személye, két külön intézményről van szó a képviselet és a „professzionális jogász munka” esetében. Ezt leginkább az illusztrálja, hogy a fél perbeli képviselője is igénybe vehette *advocatus* közreműködését. Utóbbiaktól is külön kell kezelni a magasan képzett szakjogászokat, a *iurisconsultus*okat, akik a császár által adományozott *ius respondendi*-vel rendelkeztek, így az ő szakvéleményeik a jogalkalmazók, a bíróság számára is követendők voltak, s az egész jogrendszerre kihatottak. Az *advocatus*októl ugyanis jó ideig nem feltétlenül várták el, hogy jogi tanulmányokat folytassanak, sőt, erre korlátozott lehetőség nyílt, ám sokan mégis ezt az utat követték, voltak igen kiváló tudásúak közöttük, akik nem csupán gyakorlatban szerzett ismereteik alapján jártak el és nem csak szónoki képességeik terén jeleskedtek.^[22]

[12] A késő császárkori római jogban az *advocatusok* helyzete és szabályozása már egyre inkább hasonlít a mai elképzeléseink szerinti ügyvédekéhez. A császári constitutiók értelmében kollégiumot alkotnak (*corpus togatorum*), matrikulába jegyzik őket, tevékenységük gyakorlását, a zárt létszámú testületekbe való felvételüket feltételekhez kötik (életkor, jogi képzettség, személyes és testi

alkalmasság, eskütétel), jogait és kötelességeiket rögzítik, és ezek betartását kontrollálják.^[23]

3. Az ügyvédség a középkori és újkori Európában

[13] Az *advocatus* és *procurator* intézményei és elnevezései a középkorban – elsősorban a kánonjog (->kánonjogtudomány) közvetítésével – átkerültek az európai közönséges jogba (->*ius commune*). A kontinens nagy részén elterjedt ez a terminológia, valamint a hozzájuk kapcsolódó tevékenységi körök, ám ezekkel párhuzamosan, olykor ezektől teljesen függetlenül, helyenként pedig majd ezekkel ötvöződve tovább éltek egyes területeken az ottani hazai jog (például a régi germán jog) sajátos megoldásai és szabályai. Előre kell viszont bocsátani, hogy az előbbieket nem feltétlenül jelentik azt, hogy ezek a latin kifejezések aztán mindenütt, minden jogrendszerben ugyanazt jelentették, sőt azt sem, hogy a római jogi jogintézményekkel azonos tartalommal bírtak. Az sem egyértelmű, hogy azokban az európai államokban, ahol létezett az ügyvédség kettéosztottsága, az erre a hatásra vezethető vissza, ám tény, hogy a kettősség számos állam jogában megtalálható, legyen az az itáliai városállamoké, a németeké, a franciáké vagy az angoloké.^[24] Az egyházi perben mindazonáltal ez a kettős ügykör a késő császárkori római jogi intézményeknek megfelelően maradt meg. Jellemző volt még a középkor első évszázadaiban, hogy a világi perek nagy részében nemigen volt szükség komoly elméleti jogi tudásra, elegendő lehetett az írástudók általános tudásanyaga, a formuláskönyvek, okiratszövegek valamint a helyi szokások ismerete. Ha a teljes európai körképet tekintjük, akkor a jog hivatalossá váló latin nyelvben megtalálható mindkét kifejezés, viszont mindaddig, amíg a jogászai képzettség (-> jogászképzés és jogtudó értelmiség) ritka volt, inkább csak a *procurator* terjedt el a perbeli képviselőt ellátó személy megnevezésére.^[25]

3.1. A német ügyvédség

[14] A kora középkor perrendje – különösen egyes germán jogterületeken – szigorú formák ismeretét követelte meg a felektől. E területeken az igazságszolgáltatás egy sajátos alakja lehetett fel, az ún. *Vorsprecher* (más elnevezések szerint *fürsperch*, *redner*, *rechtsprecher*, *sagibaro* stb., sőt olykor az *asega* intézményével is azonosítják),^[26] akit szószólóként lehetne fordítani, azonban tévedés volna egy kalap alá venni az athéni vagy római rétorral, *oratorral*. Tudniillik jó ideig nem is kívülálló személy volt, hanem a bíróság egy jogismerő tagja, akit azért rendeltek valamely fél mellé, hogy elősegítse számára az igen szigorú eljárási szabályoknak és formákhoz való megfelelést. A *Vorsprecher* független volt a felektől (olykor ugyanazt rendelték ki mindkét fél részére), s noha tevékenységével az ő pervitelüket segítette, voltaképpen inkább az igazságszolgáltatást, az eljárás minél gördülékenyebb lefolyását szolgálta.^[27] Másrészt pedig, ami a ténykedését illeti, szó sem volt itt ékesszólásról, a feladat ugyanis nem a bíróság meggyőzése volt, hanem végső soron a jogtalálás, annak megtudása, milyen jogok illetik meg a peres felet.^[28] Az akkor érvényesülő normák szerint voltaképpen maga a forma jelentette a jogot: a meghatározott kérdéseket pontosan, hibátlanul kellett elmondaniuk a feleknek, esetenként akár egy megakadás, torokköszörülés is pervesztességhez vezethetett. Nem csoda, ha segítségre szorultak; azonban mivel helyettesítést nem tűrtek ezek a perrendek sem (a közvetlenségen, szóbeliségen alapuló eljárásokban ragaszkodtak a felek személyes jelenlétéhez), így legfeljebb egy melléjük adott személy által lehetett áthidalni a nehézséget. A *Vorsprecher* elnevezése is abból fakad, hogy eredetileg előremondta a helyes formulát, amit a fél utána csak elismételt, később pedig már nem is feltétlenül volt szükség erre, hanem elegendő volt helyeselnie, elfogadnia a szószóló által elmondottakat, akire tehát úgy tekintettek, mint aki „a fél szája”. Ez a módszer utóbb arra is lehetőséget adott, hogy a formán esett hibát orvosolni lehessen, hiszen amennyiben a fél nem hagyta jóvá szószólója szavait, akkor újra meg kellett ismételni az adott kérdést vagy nyilatkozatot.^[29]

[15] Egy másik szereplő volt az *Anwalt* (*anawalto*, *anewalt*), akit a képviselővel azonosíthatunk, azonban a kora középkori germán jogokban sokáig nem volt lehetőség arra, hogy egy cselekvőképes felnőtt férfit másvalaki képviseljen a perben. A közösségek szükségképpen

képviselétén túl eleinte csak egyes kiváltságos személyek élhettek a képviselő küldésének jogával (egyházi személyek, földesurak). A középkori német államok jogában is sokáig tartotta magát ez a felfogás, és a változás e téren először a városokban indult meg, majd kb. a XV. században már nem kérdőjelezték meg a perekben a képviselést lehetőségét.^[30]

[16] A Német-római Császárságban az udvarban működő bíróságoknál már egyre inkább a római jogból származó kifejezéseket használták, majd ez fokozatosan terjedt, különösen a Birodalmi Kamarai Bíróság (*Reichskammergericht*) létrejöttét (1495) követően, amelynek rendtartása szerint a római jogra való hivatkozás általánossá válhatott. A legmagasabb központi bírói fórumok előtt kötelező volt a képviselést, és mellettük meghatározott létszámban *Prokuratorok* és *Advocatok* működtek. Előbbiek léptek fel ténylegesen a bíróság előtt, míg utóbbiak feladata az írásbeli jogászai szakmai munka, a perek érdemi előkészítése volt. Noha a birodalmi kamarai bíróság előtt kezdetben igen komolyan vették a megkülönböztetést köztük, mégis itt figyelhető meg legnyilvánvalóbban, ahogy a tevékenységük lassanként összemosódott, ami azzal indult meg, hogy a *Prokuratorok* engedélyt kaptak az írásbeli munkák elkészítésére is az általuk vitt perekben. Egy idő után az a gyakorlat alakul ki, hogy a *Prokuratorok* az *Advocatok* közül kerülnek ki. A *Reichskammergericht* mellett működő ügyvédek zárt csoportja a kezdeti 10 főről a XVIII. századra kb. 50-60 főre bővült, akik a bírákéval kb. azonos társadalmi körből kerültek ki.^[31]

[17] A kifejezések az egész birodalomban elterjedtek. A római jogban a *procurator* intézményének lényege hasonló volt az itteni *Anwalt*éhoz, de esetenként a bíróságok előtti szereplés miatt a szószólóval, a *Vorprecher*rel mosták össze, akinek eredeti tevékenységére azonban a performák átalakulását követően már nem volt szükség. A német területeken így az utóbbi tekintélye, közmegebecsültsége is „átöröklődött” a *Prokuratorok*ra.^[32] Általában azonban a gyakorlati kiképzés alapján működő *Prokuratorok* voltak a perben fellépő képviselők, míg az *Advocat*nak azokat a jogászai képzettséggel bírót hívták, akik egy perben a „szellemi vezetést” látták el. Viszont a széttagoltság és a jogrendszer partikuláris volta miatt az egyes államokban különböző bírói fórumok és eljárási jogok léteztek egymás mellett, amelyekben a jogi képviselők, „ügyvédek” számtalan típusa alakult ki, más-más szabályokkal, viszonyokkal, és természetesen elnevezésekkel. Így olyan is előfordult, hogy a római jogból megörökölt kifejezéseket bizonyos területeken épp az eredetivel ellentétes értelemben használták. Ez a sokszínűség egészen a XIX. század közepéig megmaradt, kiegészülve olyan sajátosságokkal, mint a porosz államban a XVIII. század végén létrejövő alkalmazott-jelleggel tevékenykedő „ügyvédek” (*Assistenzrat, Justizkommissar*).^[33] Ebben az évszázadban kezdték el elterjedtebben használni a *Rechtsanwalt* kifejezést, amely a német egység létrejöttét követően, a birodalmi igazságügyi szervezet egységesítésével párhuzamosan 1878-ban megszületett német ügyvédi rendtartás (*Bundesrechtsanwaltsordnung*) szerint már az egész államban az egységes ügyvédség tagjának a megnevezése.^[34] Ez a törvény megszüntette a korábban jellemző partikularizmust, és a német ügyvédséget immár modern alapokon szervezte meg. Ehhez hozzátartozott az ügyvédi kamara mint autonóm testület léte, a szabad ügyvédség eszméje, az ügyvédi felelősség szabályozása, de megmaradt a tradíciók közül a legfőbb bírói szerv (Birodalmi Bíróság) előtt eljáró ügyvédek speciális köre, illetve a lokalizáció, azaz az ügyvédek helyhez kötöttsége.^[35]

3.2. A francia ügyvédség

[18] Franciaországban az ügyvédség szabályozásának előzményei hasonlóak voltak, mint német területen, csak az elnevezések tértek el (a szószóló neve *avocat*), viszont a fejlődés aztán más irányt vett.^[36] Noha itt is létezett az ügyvédség megkettőződése, amelynek rögzítése egy 1327-es rendelettel történt meg,^[37] mindvégig jelentősebb volt a tárgyaláson szóban előadó ügyvéd (*avocat*) szerepe. Ez viszont ugyanaz a joghoz értő személy volt, aki a perek érdemi jogkérdéseit is átlátta, azt tudományosan megalapozta. A bíróság előtti fellépés továbbá a kiváltságukká is vált, olyannyira, hogy a XVI. században ügyvédkényszer érvényesült, azaz a fél maga nem szólalhatott fel a bíróság előtt, csak ügyvédje által. Mivel az *avocat* és a későbbi *avocat* fő szerepköre a bíróság előtti

szónoklás volt, ezeket az elnevezéseket a régebbi források egymással azonos értelemben is használták. Már csak az a kérdés, ha mind a perelőkészítést, mint a tárgyalásokon való fellépést az *avocat* végezte, milyen teendő maradt az ügyvédség másik rétegének számító *procureur*ök részére.^[38] Ők nem mások voltak, mint a felek olyan perbeli képviselői, akik a képviselőre engedéllyel bírtak, emellett azonban bizonyos bírósági teendőket is elláttak. Noha már a XIV. századtól jegyzékbe foglalták őket a bíróságok, és számukat a jogi normák gyakran korlátozták, mégis a források sok negatívumot sorolnak róluk, kapzsiságukat, hitványságukat kiemelve, így nem csoda, ha alacsonyabb rendűnek tekintették őket az *avocats*hoz képest. A XVI. századtól a francia királyok kivették őket a bíróságok hatalma alól és a *procureuri* állást megvásárolható és átörökíthető hivatallá tették. Bár a fél perbeli képviselői és megbízottjai kizárólag ők voltak, a bíróságon mindig csak *avocat* közreműködésével jelentek meg. Feladatuk volt a féllel egyezkedni, kapcsolatot tartani, közvetíteni közte és az *avocat* között – így az előkelő *avocat*nak nem kellett pénzzel foglalkoznia –, az ügyet előkészíteni, a bizonyítékokat és az iratokat az ügy jogi-eszmei vezetését ellátó ügyvéd részére összegyűjteni, amelyek ellátására segédek, irodát is tartottak.^[39]

[19] A szervezett ügyvédség gyökerei a XIV. századig nyúlnak vissza, amikor a párizsi parlament mint központi bíróság állandósulása után 1314-től mint *l'ordre* szerveződött meg az ott működő ügyvédség (*avocats*), majd egy 1344-es, a bíróság által kibocsátott szabályzat évszázadokon keresztül meghatározta az ügyvédi működés fő kereteit. Jelentősebb szerepe a karnak az abszolutizmus idején lett, amikor – a XVII–XVIII. század folyamán többször is – sikerrel fogtak össze az őket sértő (például a tiszteletdíjukra vonatkozó) rendelkezésekkel szemben. Antoine Loisel az 1602-es ún. *coalitio* idején született, a francia ügyvédi karról írt híres munkája (*Pasquier, ou dialogue des avocats du parlement de Paris*) nyomán a kar függetlenségének, kollegialitásának ékes példájává, bizonyítékává vált ez az összetartás.^[40]

[20] A francia forradalom egy időre eltörölte az ügyvédséget mint régi rendi szervezetet, a népet tönkretévő „vérszopókat” látva bennük. Mindkét kar feloszlott, az *avocat* szerepét tíz évre az *homme de loi* vette át. A megszűnt *procureur* álláshoz tartozó eljárási feladatokat az *avoué* kapta, majd két év után ezeket is megszüntetve teljesen szabaddá tették a képviselői tevékenységet. Napóleon idején *expressis verbis* visszaállították mind az *avocats*, mind az *avoué* testületeit (nagyjából a korábbiakhoz – utóbbiak esetében a *procureur*hoz – hasonló feladatkörökkel), és újra is szabályozták őket, némiképp megnyirbálva hatáskörüket. Önállóságuk mind teljesebb helyreállításáért az ügyvédek (*avocats*) a XIX. század folyamán többször is próbáltak kiállni, míg 1870-re ez eredményre vezetett, az *avoué* esetében viszont a hagyománynak megfelelően megmaradt a kinevezés, az állás hivatali jellege. A XIX. századi francia ügyvédséget úgy szokták jellemezni, mint amely erősen őrzi tradícióit, benne a bifurkációt, de amelyhez az erős testületi szellem, a kollegialitás és az ügyvédi tisztesség, becsület is hozzátartozik.^[41]

3.3. Az ügyvédség Itáliában

[21] Itáliában szintén az ügyvédség két formája alakult ki, az *avvocato* és a *procuratore*, amelyek funkciói a fentebb már ismertetett logika szerint határolódtak el egymástól. Az elméleti kérdések boncolgatása, az ügyel kapcsolatos jogi kérdések kidolgozása az előbbi feladata volt, aki csak akkor lépett a bíróságon is fel, ha a jogi kérdést kellett megvilágítani, ezzel szemben a felek képviselője, a bizonyítékok összegyűjtése, periratok benyújtása és az összes bírósági tárgyaláson való megjelenés az utóbbira maradt.^[42] A fejlődés a római jogi hagyományok ellenére itt sem volt azonban egyenes vonalú, hisz a Nyugat-római Birodalom bukását követő hanyatlás után csak a városállamok felvirágzásával, a gazdasági élet fellendülésével és nem utolsósorban az egyetemek létrejöttével éledt újjá az ügyvédség is. A középkor évszázadaira a széttagoltság és az egységesítési-egyensúlyi törekvések voltak jellemzők, hol egyik, hol másik nagyobb térnyerésével. Mindez az ügyvédségre is rányomta a bélyegét. A XVIII. század központosító törekvései, a hivatás tradicionális kiváltságainak korlátozása erősebben érintette a *procuratorit*, mint az egyébként mindig is magasabb presztízsű *avvocatoit*, akik már korábban is meglehetősen zárt réteget alkottak, és

kollégiumaik számos privilégiummal bírtak.^[43] A fentről jövő szabályozás így egyre nagyobb különbséget okozott a két ügyvédi réteg között, véglegesítve az elkülönülést, bár a régió államai természetesen nem szabályoztak mindent egyöntetűen, így akadt olyan állam, ahol a két forma egybeolvadt.^[44] Napóleon Olasz Királysága idején francia mintára szabályozták az ügyvédséget és annak szervezetét, az *avvocati* rendjei (*ordini*) mellett felállították a *procuratorit* tömörítő kamarákat (*camere*), de a restaurációt követően a kép az Appenini-félszigeten ismét teljesen tarkává vált.^[45]

[22] Az olasz egység megteremtését követően épp emiatt nem volt egyszerű az egyöntetű, a Szárd-Piemonti Királyság jogszabályait, illetve részben a francia mintát is követő ügyvédi szabályozás elfogadása. A *procuratori* hivatását már az 1859. évi törvény (*Legge 17 aprile*) rendezte, a teljes ügyvédségre vonatkozó egységes rendezés azonban csak jóval később, 1874-ben valósult meg. A két fő kérdés az volt, hogy megtartsák-e az *avvocati-procuratori* elhatárolást, valamint a lokális kollégiumokat (*ordini, collegi*), vagy utóbbiak helyett állítsanak-e fel országosan egy külön rendet, „kamarát” (*Ordine*). Végül nyolc éves vitát követően született meg a törvény (*Legge 8 giugno 1874 n. 1938*), amely egységesen, ám mégis két külön fejezetben tartalmazta a rájuk vonatkozó rendelkezéseket. Miközben az 1. cikk rögzítette, hogy a két hivatás egymástól különbözik, a következő rendelkezései lehetővé tették, hogy azokat egyazon személy egyszerre is gyakorolhassa, amennyiben megfelel mindkettő előfeltételeinek és kötelességeinek. Az ügyvédség szervezeti formája a valamennyi bíróság mellett felállítandó kollégium lett, ügyvéddé az vált, akit az országos ügyvédi kar (*Ordine degli avvocati e dei procuratori*) egyes kollégiumi tanácsai az illetékes bírósággal együtt döntve felvettek. Vagyis az ügyvédi kollégiumok működése szoros kapcsolatban állt a bíróságokkal, és – a történeti hagyományokból fakadóan – számos más ponton is megfigyelhető volt a bíróságok befolyása.^[46]

3.4. Az angol ügyvédség

[23] Az angolszász jogban az ügyvédi teendők vitelére szintén két kar alakult ki: a *barrister* és a *solicitor*, amely elnevezéspár részint itt is a korábbi *advocatus* illetve *procurator* funkciókhoz hasonlítható.^[47]

[24] A fejlődés meghatározó jellemzője volt a jogászság viszonylag korán alakot öltő céhszerű szerveződése az ún. *Inns of Court* kereteiben. A kezdetben kizárólag Londonban működő királyi bíróságok előtt eljáró jogászok fogadóiban rendezkedtek be, amelyek közül néhány már a XIV. században állandósult, és amelyek nem csupán szálláshelyül szolgáltak, hanem közös étkezések alkalmával szakmai előadásokat, vitaüléseket is tartottak, ebből pedig egy sajátos, kollegiális jogi oktatás is kialakult. A bíróságok előtt tárgyaló ügyvédek, a *barristerek* nevüket onnan kapták, hogy ők a *bar* tagjai (ez eredetileg azt a rudat, korlátot jelentette, amely elválasztotta a bíróságokon a jogászokat a többi jelenlévőtől). Minden *barrister* tagja volt valamely *Inn of Court*-nak, s maguk döntöttek arról, kiket fogadnak be kebelükbe. Ha bárki ügyvéd kívánt lenni, jelentkeznie kellett egy *Inn*-be. Amennyiben felvették, végigjárta a képzés fokozatait, meghatározott időn keresztül részt vett a kötelező terminusokon, az azok során tartott közös ebédeken, és az azokat követő, tanulást szolgáló vitákon, mindezek végeztével pedig a korláthoz hívták (*called to the bar*), azaz *barristerré* válhatott. Innentől fogva lehetett akár polgári, akár büntető ügyben eljáró, tárgyaló ügyvéd bármely bíróságnál, sőt, -> **ügyészi** szerepet is betölthetett, ha az uralkodó vagy az állam bízta meg a jogi képviseléssel. A *barristerek* között is volt azonban különbség aszerint, hogy mennyi ideje működtek, milyen szerepet töltöttek be az *Inn*-jükben, illetve hogy milyen széles eljárési jogosultságuk volt. Egyesek évek múltával elnyerhették a *Kings Counsel* címet, amely inkább csak egyfajta anciennitási előjogot jelentett a karon belül, illetve a legelőkelőbbek, legsikeresebbek a még ritkább *serjeant-at-law* rangot, ami kizárólagos eljárési jogosítványt biztosított számukra a *Common Pleas* és a *King's Bench* bíróságain. Tagjai lettek az egészen a XIX. század második feléig fennálló *Serjeants' Inn*-nek, amely szinte a bírakkal egy sorba emelte őket. Már a XIV. században állandósult ugyanis az a gyakorlat, hogy a bírói kinevezést évtizedekig tartó ügyvédi működés mellett, hogy megelőzze, és az, hogy a *Court of Common Pleas*, majd a *King's Bench* bíráit is a *serjeants-at-law* közül jelöljék ki.^[48]

[25] A jogászság egy másik népes csoportját tették ki az *attorneys*, akik voltaképpen a felek megbízásából a *common law* (->a *common law jogrendszerek*) bíróságok előtt eljáró képviselőket jelentették (a XIII. századtól vált lehetővé, hogy a peres felek meghatalmazottjukat küldjék maguk helyett a bíróság elé). Már viszonylag korán megengedték számukra, hogy költségeiket a féltől követelhesék, a XV. századtól pedig a bíróságok jegyzékbe vették őket. A XVI. századig nem volt szigorú korlátozás a perbeli fellépés tekintetében, bár az *attorneys* eljárására, pontosabban ennek elmaradására sok panasz érkezett. A század végére a tárgyalás szinte minden bíróságon kizárólag a *barristerek* monopóliuma lett. Az *attorneys* innentől fogva kiszorultak az *Inns of Court* tagjai közül is, és – rendszerint valamely *barristerrel* együttműködve – csupán a pereskedés tárgyaláson kívül eső részleteivel foglalkoztak, feladatuk a peres ügyek előkészítése, a bizonyítékok összegyűjtése és a szükséges eljárási lépések megtétele volt, önálló eljárási jogosultságuk pedig mindössze a helyi bíróságok előttire szűkült. Míg a *barristerek* működési területe a bíróság előtti tárgyalás, érvelés, a jogkérdések megoldása volt, nem tartották magukhoz méltónak a peres ügyekből eredő adminisztratív teendőket ellátását, így ezeket az *attorney* végezte.^[49]

[26] Egy újabb szakmai csoportot alkottak a *solicitorok*, akiknek az elnevezése valószínűleg a *solicit* (sürgetni, valamiért nyomtatékosan folyamodni) szóból ered. Eredetileg földbirtokosok, előkelő urak szolgálattelvéőiként sürgették – olykor vesztegetési összegekkel – a bíróságok előtt folyamatban lévő ügyek elintézését. Noha létezésükre már a XV. századtól utalnak nyomok, szabályozni a XVII. század elején próbálták tevékenységüket, amikortól egyre többször kifogás érte magatartásukat. Mivel az elintézetlen ügyek száma nőtt, az *attorney*-létszám pedig nem volt kielégítő, már a *solicitorok* is elfogadták mint az ügyfelek közbenjáróit, sőt lassan feladatukká vált az is, hogy az ügyfelek részére útbaigazítást adjanak a jog útvesztőiben, és ennek megfelelően igény esetén számukra megfelelő *barristert* bízzanak meg. Mivel a *barristerek* az őket körülbástyázó szakmai-etikai szabályok miatt nem „ereszkedtek le” odáig, hogy maguknak ügyfeleket keressenek, közvetlenül kapcsolatba lépjenek velük, vagy munkájukért direkt ellentételezést kérjenek, és már csak gentlemanhez illő teendőket végeztek, így a XVIII. században – amellett, hogy a *barristerek*et ügyfelekkel ellátták – már egyre több terep jutott a *solicitorok*nak a bíróságokon kívüli jogászai munkában, így okiratok készítésében, jogi tanácsadásban. 1739 körül az *attorney*-k és *solicitorok* létrehozták saját szervezetüket *Society of Gentlemen Practisers in the Court of Law and Equity* néven, s ez a társaság volt a később *solicitor* titulus alatt egységesedett elnevezésű, üzleti jogászokat tömörítő, a XIX. században létrejövő és máig működő szakmai testületüknek, a *Law Society*-nek az elődje. A XIX. század elején azonban még mindig inkább az *attorney* elnevezés volt használatos.^[50] Érdemes még említést tenni az általában több *barrister* által alkalmazott *clark*ról, aki gyakorlatilag a *barristerek* „menedzsereként” működött, és ő intézte a *solicitorok* által a megbízásokat.^[51]

4. Az ügyvédség magyarországi története

4.1. A perbeli képviseletre vonatkozó szabályok 1848-ig

[27] A régi magyar jogban a peres felek – a felperes és az alperes – személyesen kellett, hogy megjelenjenek bírójuk előtt. Bár akadtak perek, amelyekben még a XV. században is előírták a személyes fellépést, körülbelül a XIII. század derekától ez már nem volt feltétlenül szükséges, hanem előfordult, később pedig – különösen az írásbeli perek elterjedésével – szokássá is vált, hogy a felek magukat valaki más, alkalmas személy által képviseltették, akit a források legtöbbször *procurator*nak neveznek.^[52] A XVI. századtól már – noha a feleknek nem tiltották, hogy az ügyeiket maguk vigyék – célszerűbb is volt a pereket *prókátorra* bízni, és e tevékenységet ekkor már sokan hivatásszerűen látták el. Az elnevezés a képviselő latin kifejezéséből magyarosodva terjedt el, és használták még a XIX. században is, amikor egyre inkább felváltotta a nyelvújítás során keletkezett ügyvéd szavunk.^[53]

4.1.1. Az ügyvédvallás

[28] A fél és az ügyvéd közötti pusztán szóbeli megállapodás még nem jogosított képviselőre, ehhez általában megbízólevélre volt szükség. Az oklevelek kiállításának legáltalánosabb módja az volt, ha a szerződő felek a közhitelű oklevél kiállításának jogával felruházott egyházi testületet, ún. hiteles helyet kerestek fel evégett. A hiteles hely előtt az általuk kötött megállapodást írásba foglaltatták, ami úgy zajlott, hogy azt élőszóval elmondták, bevallották. Emiatt a szerződések írásba foglaltatását bevallásnak vagy vallásnak (*fassio*) nevezték, s ebből az ügyvéd megbízására vonatkozó szerződés elnevezése: ügyvédvallás, az erről szóló oklevél az ügyvédvalló levél, a *littera procuratoria*.^[54] Kiállítására jogosultak voltak a hiteles helyeken kívül az ország rendes bírái, azok helyettesei illetve ítélmesterei, vagyis összességében mindazok, akik hiteles pecséttel rendelkeztek. Egyes kiváltságos személyek saját pecsétjük alatt vallhattak ügyvédet, azaz maguk írták és pecsételték meg a szerződést, e célból nem volt szükséges más hatósághoz fordulniuk. Az ország bárói, a szabad és örökös ispánok, az érsekek és megyés püspökök, a vránai perjel és a rác despota mellett a királytól mások is nyerhettek erre privilégiumot.

[29] A képviselő megbízólevelét köteles volt a bíróság előtt minden alkalommal bemutatni, enélkül nem léphetett fel az eljárásban. Kivételesen azonban a szóbeli ügyvédvallás is elegendő volt, mégpedig ha az a perbíróság előtt történt, ez viszont csak az adott ügyre és törvénykezési időszakra és az érintett bíróság előtti eljárásra volt érvényes. Amennyiben valaki a prókátort hosszabb időre, vagy több ügyének vitelével kívánta megbízni, a fentiek szerint írásban vallhatott ügyvédet.

[30] E szabályok többnyire az országos bíróságokon érvényesültek töretlenül, a megyékben a vármegyei törvényszék és a megyei közgyűlés előtt tett ügyvédvallást elfogadták úgy, mint amelyet perbíróság előtt tettek. Amikor a XVI. század közepétől a megyék is rendelkeztek hiteles pecséttel, több hiteles hely működése pedig a török hódítás következtében megszűnt, az 1563. évi 53. törvénycikk ki is mondta, hogy a vármegye elé tartozó ügyekben az adott megye törvényszékén bárki ügyvédet rendelhessen. A megyék később statútumaikban kiterjesztették a törvény rendelkezését: lehetőséget biztosítottak a közgyűlésen, a részgyűlések előtt, majd megyei tisztek előtt is ügyvédvallásra. A XVII. században már arra is akadtak példák, hogy az egyik vármegye a másik által kiadott levelet elfogadta. Végül az 1723. évi 35. törvénycikk azt rögzítette, hogy a megyéken kiállított ügyvédvalló levelet ettől fogva az ország bármely bíróságán, így a kuriális ítélszékeken is elfogadják, 1840-től pedig már a szabad királyi városok tanácsa előtt tett és a város hiteles pecsétjével kiadott leveleket is az ország összes bírósága előtt elfogadni rendelték.

4.1.2. Az ügyvédkedés feltételei

[31] A fent említett alkalmasság nem minden korban takarta ugyanazokat a tulajdonságokat, és a XIX. század elejéig folyamatosan alakultak ki a perbeli képviselőre, vagyis az ügyvédre vonatkozó szabályok.^[55]

[32] Eleinte nem vonatkoztak különös előírások a képviselő személyére, de az írásbeli perek általánossá válásával ritkán fordult elő, hogy valamilyen szintű jogismeret nélkül el lehetett látni a feladatot. A prókátorokra vonatkozó rendelkezések folyamatosan szigorodtak, és a XV. századtól már ki is zártak bizonyos, a jog egyéb területein működő személyeket e tevékenység gyakorlásából (a jegyzőket, a bírákat, az ítélmestereket stb.). Mivel nagyjából erre a korszakra tehető az is, hogy egyesek már nem csupán alkalmanként, hanem rendszeresen látták el mások jogi képviselőit, így a XV–XVI. században megjelentek különféle – jobbára erkölcsi jellegű – követelmények is az ügyvédekkel szemben. I. Mátyás idején (1486. évi 69. törvénycikk) az egy ügyvéd által egyszerre vihető perek számát 14-ben maximálták, mivel úgy vélték, szokásukká vált nyereségvágyból túl sok ügyet elvállalni, amelyeket aztán nem tudtak megfelelően ellátni, s ennek ügyfeleik látták kárát. Ám a XVI. században is találni olyan törvénycikket, amely eljárásjogi eszközökkel igyekezett gátat vetni az ügyvédek időrabló vitatkozásainak, hiábavaló és üres

kifogásainak (1563. évi 49. törvénycikk). 1567-ben bevezették az ügyvédek patvarkodási esküjének kötelezettségét is, azaz meg kellett esküdniük a per kezdetén, hogy tudva igaztalan ügyet nem vállalnak el, az ellenféllel nem játszanak össze, valamint az ország törvényeinek és szokásainak megfelelően járnak el. A patvarkodási eskü még nem tekinthető hivatási eskünek, hiszen nem az ügyvédi tevékenység megkezdésekor, hanem alkalomról alkalomra kellett letenni, ám előírása egyúttal már jelzi, hogy a szakma gyakorlóival szembeni legáltalánosabb erkölcsi követelményeket rögzíteni próbálták. Ezt a szabályt azonban hét év múltán eltörölték, ami inkább a technikai nehézségekből fakadt és nem jelentette azt, hogy az etikai elvárások ne álltak volna fenn ezután is. A perbeli képviselőt ellátásához viszont különleges képességeket, tudást nem írtak elő, arra elvileg továbbra is bárki jogosult volt, akit a fél felhatalmazott.

[33] A XVII. század elején született Kittonich János *Directio Methodica* című műve (1619), amely a korabeli perjogi szabályokat – köztük a perbeli képviselőre és képviselőkre vonatkozó előírásokat – foglalta össze. Ez a munka csupán annyit fogalmazott meg követelményként, hogy az ügyvéd legyen másoknál tanultabb és bölcsebb, ami arra utal, hogy valamiféle tudásbeli, szakmai képességek megkövetelése is körvonalazódni kezd.^[56]

[34] Először a XVII. század végén született Magyarországon olyan átfogó szabályozás, amely az ügyvédségre vonatkozó normákat összefoglalta és megszabta, hogy kik azok a személyek, akik ezt követően ügyvédkedhetnek. 1694-ben I. Lipót kiadta az első magyarországi ügyvédi szabályzatot (*Statutum Per Advocatos Causarum, seu Procuratores Regni Observandum*), ami már részletesen rendezte az ügyvédi tevékenységet, és tartalmazta a velük szemben támasztott követelményeket, amelyek között szerepelt, hogy legyenek olvasottak, jól felkészültek és törvénytudók, de emellett tisztességesek és feddhetetlenek is.^[57] A legfontosabb szabályok megtartását a leendő ügyvédeknek esküvel is meg kellett fogadniuk, a kötelező ügyvédi eskü letétele nélkül az ország bíróságai előtt ezután már egyetlen prókátor sem járhatott el képviselőként. Az eskü megtörténtéről oklevelet állítottak ki, amit az ügyvédnek a bíróságok előtti fellépésekor minden egyes esetben be kellett mutatnia. Az ügyvédi eskü továbbra is inkább csak erkölcsi jellegű kötelezettségeket jelentett abban az értelemben is, hogy ezen kívül semmi egyéb feltételt nem követeltek meg attól, aki ügyvédi foglalkozást akart űzni. Nem vizsgálták tehát ténylegesen azt, hogy a rendtartásban foglalt előírásoknak mennyiben tud eleget tenni, és konkrét szakmai feltételekről itt még nem is volt szó. Ettől fogva azonban perbeli képviselőt csak ügyvéd láthatott el, aki alatt tehát továbbra sem feltétlenül tanult jogász értendő, hanem olyan *procurator*, aki az esküt letette.

[35] A XVIII. században viszont már nem volt elegendő az ügyvéd gyakorlati tapasztalata, jogban való jártasságáról bizonyosságot is kellett adnia. Míg az 1723. évi 38. törvénycikk még csak arról rendelkezett, hogy a „szokott esküt” minden ügyvéd tegye le, és ezzel a Lipót-féle rendelet erejét törvényileg is elismerte, addig a Magyar Királyi Kúrián már arról gondolkodtak, hogyan lehetne az itt működő prókátorokat, szaktudásukat megvizsgálni. Mária Terézia nevéhez fűződött a meghatározott idejű gyakorlatot követően előírt ügyvédi vizsga bevezetése, majd 1804-ben, a Kúria 1798-ban elkészített munkálata alapján az I. Ferenc idején kiadott *Instructio pro advocatis* írta körül részletesen a pályára kerülés kritériumait, amelyek aztán a modern ügyvédi képzés alapjául is szolgáltak. A jogi végzettség megszerzését követően két év gyakorlati időt kellett kimutatni, ebből egy évet jurátusként (táblai felesküdtött jegyzőként), míg a másik esztendő patvaristaként (ügyvéd melletti gyakornokként) kellett eltölteni. Ezután tehette le a jelölt az ügyvédi vizsgát, majd az ügyvédi esküt, és az erről kiállított oklevélben (*diploma*) már a vizsga eredményét is feltüntették. Az ügyvédeket a bíróságok vették lajstromba.

4.2. A polgári átalakulás: a reformkortól az ügyvédi kamaráig. Az ügyvédi reformok indokai, javaslatok és kísérletek

[36] Már az 1830–40-es években felmerült, hogy az ügyvédséget az új, modern polgári jogelveknek

megfelelően és az ügyvédi szakmát érő kritikák miatt megreformálják. A kezdeményezések részben az ügyvédi kar saját kebeléből indultak, de 1848 előtt, sőt, a forradalmat követően is csupán ötleteket jelentettek, tényleges megvalósulás nélkül.^[58] Bizonyos, az ügyvédséggel kapcsolatos gondok, amelyekre néhány szerző már a század közepső harmadában rámutatott, a kiegyezést követően ugyanúgy fennálltak, sőt a hatvanas években még tetéződtek. A legkomolyabb problémát az ügyvédi tekintély hanyatlása jelentette, az orvosláshoz pedig meg kellett állapítani, mi okozta e tekintélyvesztést. Az indokok között a következőket találjuk:

- az ügyvédi létszám emelkedése, a szakma „felhígulása”;
- a nem megfelelő elméleti tudás, a vizsgák komolytalansága;
- a gyakorlat elégtelenségei (rövid, olykor csak papíron kimutatott gyakorlati idő);
- elégtelen jogi háttér, az igazságszolgáltatás mostoha körülményei (kodifikálatlan joganyag, az eljárás nem megfelelő szabályozása, konkrét fizikai munkakörülmények: különösen a pertárak állapota);
- a bírósághoz képest az ügyvéd alárendelt szerepe, elsősorban fegyelmi téren;
- az ügyvédekre vonatkozó szabályok korlátozó volta, az ezekben is kifejezett bizalmatlanság, az ügyvédség társadalmi presztízsének romlása.^[59]

[37] A fenti bajokra a megoldást mindenekelőtt az ügyvédség testületi szellemű, az autonómia jegyében történő átalakításában és új ügyvédi rendtartás megalkotásában látták – ez volt a véleménye már a reformkori szerzőknek is a kérdésről. Tudvalevő, hogy e javaslatok ellenére az 1848–49-es törvényhozás az ügyvédség viszonyainak rendezését nem tudta megvalósítani.

[38] Nem jelentett döntő előrelépést a neoabszolutizmus idején, 1852-ben kiadott és 1853. január 1-től életbe léptetett oktrojált ügyvédi rendtartás, az *Advocaten-Ordnung* sem. Az új szabályozás rendelkezett néhány olyan vonással is, amelyek e korszakban már Ausztriában is túlhaladottak voltak, de a negatívumok mellett kétségtelenül voltak értékelhető, előremutató rendelkezései. Az osztrák ügyvédi rendszerben hagyományos kinevezés és a zárt szám bevezetése, a rendtartás szigora, az ügyvédek kezét sok helyütt igen megkötő rendelkezései miatt ugyan kárhoztatták, ugyanakkor be kell látni, hogy először ez a jogszabály eredményezett modern értelemben is az ügyvédekre vonatkozó ->kodifikációt. Az ügyvédség szervezeti keretei tekintetében azonban csak látszólag jelentett előrelépést az ún. ügyvédi választmányok bevezetése, hiszen ezek elnevezésük ellenére nem az ügyvédség választott testületei voltak, és hatáskörük szűkössége miatt sem valósulhatott meg általuk az ügyvédség szakmai autonómiája.^[60]

[39] Az Októberi Diploma (1860) következtében sor kerülhetett Magyarországon többek között a magyar jogrendszer és az igazságszolgáltatás helyreállítására. Az 1861 elején összeülő Országbírói Értekezlet azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy meghatározza, melyek azok az osztrákok által az 1850–60. közti időszakban életbe léptetett rendelkezések, amelyeket a későbbi ítélkezés során a bíróságok továbbra is figyelembe kell, hogy vegyenek, és melyek azok a jogterületek, ahol az 1848-at megelőző hazai szabályokhoz kell visszanyúlni. A tanácskozáson fel sem merült, hogy hatályban tartsák az *Advocaten-Ordnungot*, az azonban igen, hogy a korábbi magyar szabályokhoz való visszatérés mellett érdemes lenne kimondani, hogy az ügyvédek egyesületeket alakíthatnak a testületi szellem felébresztése és a közös együttműködés érdekében. Ám aztán az 1861–65-ig tartó provizórium idején ismét szóba sem kerülhetett, hogy a magyarok bármilyen körben önálló szervezeteket hozzanak létre, így csak a kiegyezés érlelte meg a helyzetet annyira, hogy ilyen testületek valóban nagyobb számban létrejöhessenek. Az 1860-as évek végétől viszont már sorra alakultak meg az önszerveződés alapján a helyi, városi vagy megyei szintű ügyvédegyletek, amelyek gyakorta a későbbi ügyvédi kamarák alapjai, „hátterei” lettek, és amely egyesületeken belül a későbbi erre irányuló jogalkotás kérdései is helyet kaptak.^[61]

4.3. Az ügyvédi kamarák létrejötte, az 1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában

[40] A rendezés végül a kiegyezést követő igazságügyi reformba ágyazódva született meg. A kamarai rendszer bevezetése mellett fontos haladást jelentett a képesítés szigorítása is, továbbá lényeges rendelkezése volt a törvénynek, hogy az ügyvédek kizárólagos jogot kaptak az ügyfeleknek a bíróságok és hatóságok előtti üzletszerű képviselésére.^[62]

[41] Az ügyvédi rendtartásra vonatkozó törvényjavaslat indokolása mindenekelőtt felsorolta az alapelveket, amelyekre az ügyvédség rendezését felépítette.^[63] Ezeket is megelőzte annak a leszögezése, hogy a magyar ügyvédség – a számos ezzel ellentétes európai példa ellenére – tradicionálisan egységes, erre építették fel a továbbiakat, így voltaképpen ezt kell az első alaptételnek tekinteni. Az egység alatt azt értették, hogy elvetendő az ügyvédség szervezeti megkettőzése akár munkamegosztási, akár alsó- és felsőbírósági ügyvédek közti különböztetés szerint. A princípiumok közül a testületi elv abban fejeződött ki, hogy az ügyvédség szolidaritásra lép az ügyvédi kar saját tekintélyének megőrzése érdekében. Ez nem más, mint a kamara gondolata, méghozzá olyan kamaráé, amely tagsága felett fegyelmi jogkörrel rendelkezik, ezáltal csökkenteni vagy szankcionálni tudja a fegyelemsértő magatartásokat. A felelősség elve elsősorban nem az előbbi, az ügyvédi kar iránti felelősséget jelentette a hivatás tekintélyének megőrzése érdekében, hanem az ügyvéd felelősségét ügyfelével szemben. A rendtartás lehetővé tette a fegyelmi mellett az ügyvédnek a magánjogi és büntetőjogi felelősségre vonását, illetve speciális, ún. ügyvéd elleni panasz eljárás megindítását is. A képzettség elve azt jelentette, hogy az ügyvéd elméleti és gyakorlati képzettsége felől megfelelő biztosítékot kell szerezni. A korábbi feltételeket szigorítva az ügyvéddé váláshoz a jogi végzettség mellett jogi doktorátusra is szükség volt, és a joggyakorlati idő három évre emelkedett. Az ügyvédjelölteket a kamara tartotta nyilván és ellenőrizte előmenetelüket. Az ügyvédi vizsga is komolyabbá vált. A szabad működés és a szabad verseny elve természetesen csak a törvényben foglalt (többek között az előbbi képzettségi) előfeltételek mellett volt elképzelhető, de egyebekben nem akadályozta semmi a pályára lépést. Az ügyvédi rendtartás szerint az országban ügyvédként csak az működhetett, akit valamely kamara az ügyvédek lajstromába felvett, de a kamarai kényszer nem ütközött az előbbi elvvel, hiszen aki az előírásoknak megfelelt, annak a felvételét a kamara nem tagadhatta meg. Az ügyvéd működése során élvezett szabadsága már átvezet a függetlenség gondolatához. Az ügyvédi tevékenység gyakorlása során ti. a teljes önállóság is elvként fogalmazódott meg. Ez az ügyvédi hivatás régi sajátossága, többek között azt is jelenti, hogy az ügyvéd független a bíróságtól és a közigazgatási közegektől, de említeni szokták, hogy erkölcsi megfontolások miatt az anyagi függetlenségre is szüksége van.^[64] Az ügyféltől való függetlenség az ügyvéd ama szabadságában is megnyilvánult, hogy (bizonyos törvényben meghatározott kivételektől eltekintve) maga dönthetett a megbízás elvállalásáról vagy visszautasításáról. Elvként szögezték le az ügyvéd részére a kiérdemelt jutalom biztosítását is, vagyis azt, hogy az ügyvéd jogosult az őt megillető díjazásra, ezt akár peresítheti is, ez lényegében tehát nem más, mint az ellentételezés elve.

[42] Az ügyvédi kamarák a törvény alapján 1875 elejétől alakultak meg, a létrejött 28 ügyvédi kamara beosztása a törvényszéki kerületekhez igazodott úgy, hogy egy ügyvédi kamara egy vagy akár több törvényszéki kerületet is magában foglalhatott. Egy kamara megalakulásához a területén működő legalább 30 ügyvéd kellett, ők lettek tehát az adott kamara tagjai. Az ügyvédjelölteket ugyan nyilvántartotta a kamara és felettük fegyelmi hatóságot gyakorolt, de ők nem minősültek kamarai tagoknak.^[65]

[43] Ez azért volt fontos, mert a tagok összességéből állt az ügyvédi kamara legfőbb szerve, a közgyűlés. Ülési nyilvánosak voltak, a kamarát megillető hatáskörök közül a legnagyobb horderejű kérdések eldöntése a közgyűlésre tartozott (így a választmány megválasztása, a kamarai költségvetés megállapítása, ügyrend elfogadása stb.). A kamarai választmány tagjait a közgyűlés három évre választotta. Ez a szerv gondoskodott a közgyűlés határozatainak végrehajtásáról, a választmány volt tehát a kamara valódi operatív szerve. Vezette a lajstromokat, döntött a felvételtől, igazolásokat állított ki, fegyelmi bíróságot alakított. Végső soron minden az ügyvédi rendtartás által előírt teendőt, ami nem tartozott kizárólagosan a közgyűlés elé, a választmány által kellett elintézni.

A választmányi tagok között kiemelt szerepet töltöttek be a kamarai tisztségek viselői: elnök, elnöki helyettes, titkár, kamarai ügyész és pénztárnok. A választmány elnöke egyben a kamara elnöke is volt. Ő képviselte a kamarát, gondoskodott a kamarai működés gördülékenységéről, és ő volt a kollegialitás letéteményese is, vagyis feladata lett minden, az ügyvédek, vagy ügyvédjelöltek között kialakuló „egyenetlenségek kiegyenlítése”.^[66]

[44] A kamarákat megillető hatáskörök közül kiemelkedő a fegyelmi hatáskör, ami az egész rendtartásnak mintegy alapját képezte, azaz, hogy az ügyvédség a fegyelmi felelősségre vonást saját maga által létrehozott kamarai szervek útján gyakorolta.^[67] Elvi jelentőségű volt tehát, hogy a fegyelmi ügyekben az első fokon eljáró hatóság az ügyvédi kamara választmányából alakult kamarai fegyelmi bíróság lett, amelynek döntése ellen a Kúria Legfőbb Ítéltőszékének fegyelmi bíróságához lehetett fellebbezni.

[45] A törvény alapján a fegyelmi vétségeknek elméletileg három kategóriáját lehetett megkülönböztetni: a hivatás kötelességeinek a megsértése, a rendtartás szabályainak a megsértése, valamint a kari becsület és tekintély megsértése, bár a háromféle köteleességszegés a gyakorlatban általában összemosódott. Feltétlenül fegyelmi vétségnek minősültek a példálózóan felsorolt magatartások: világosan igazságtalan ügyekben konokul perlekedőknek eszközül ajánlkozni, felek felszólítása ilyen perek vitelére, nyilvánvalóan haszontalan és alaptalan beadványok szerkesztése, az „ügyfélhajhászás”, azaz díjazott közbenjárók által vagy egyéb botrányos módon feleket keresni, továbbá ha az ügyvéd a rábízott ügyekben nevezetes hanyagságot és késedelmet tanúsított. A fegyelmi büntetések az írásbeli feddéstől az 50–500 forintig terjedő pénzbírságon és az egy éves felfüggesztésen keresztül az ügyvédségtől való végleges elmozdításig terjedhettek. A fegyelmi eljárás részletes szabályainak a törvény külön fejezetet szentelt.

[46] A kamarák hatáskörébe tartozott a kormányzat által elkészített (bármilyen tárgyú) törvényjavaslatoknak a véleményezése is, amelynek gyakorlásakor csupán véleményalkotási jogokkal éltek. Ezzel szemben önálló indítványozási jogot is adott a kamaráknak a törvény, amikor hatáskörükre tette, hogy a jogszolgáltatással kapcsolatos, vagy kifejezetten az ügyvédséget érintő kérdésekben javaslatokat tegyenek. Az igazságszolgáltatás ez úton történő előmozdítása egyúttal nemcsak joga, hanem – egyes felfogások szerint – kötelessége is volt az ügyvédi karnak. A kamarák működésének vizsgálatából az derül ki, hogy ennek valós súlya volt, a rendelkezést a testület komolyan vette, e jogával élt, s azt tényleges tartalommal igyekezett kitölteni.^[68]

[47] Hozzá kell tenni, hogy e ténykedésüknek egyik fő terepe az ügyvédi rendtartás kritikája volt. Sem a minisztérium, sem az ügyvédek nem tekintették tehát lezártnak az ügyvédi reformot az 1874. évi XXXIV. törvénycikk megalkotásával. Annak ellenére azonban, hogy a század végéig több új javaslaton is dolgoztak, végül csak egy novella készült el.^[69] Az 1874. évi rendtartás pedig kisebb módosításokkal ugyan, ám több mint 60 éven keresztül, egészen 1937-ig hatályban volt, túlélve a monarchia felbomlását.

4.4. Ügyvédség a XIX–XX. század fordulóján és a XX. században bekövetkező változások

[48] A századforduló környékén egyértelműen kitapinthatóvá vált a kar szociális értelemben vett szétszakadozása. Az 1860-as évektől folyamatosan nőtt az ügyvédség létszáma, és már az 1874. évi XXXIV. törvénycikk elfogadásakor is kerülendőnek tartották az „ügyvédek túlszaporodását”, mint ami morális és szociális gondokhoz vezethet.^[70] A kar a szabad ügyvédség eszméjén alapuló liberális szabályozásából fakadóan néhány évtized alatt meglehetősen felduzzadt, az ügyvédi pálya – különösen a fővárosban – túlszűfoltta vált, nehezebben lehetett megbízásokhoz jutni, ami egyeseknek megélhetési nehézségeket is okozott.^[71] Először épp ezzel összefüggésben merült fel – még a XIX. század végén –, hogy alkossanak új ügyvédi rendtartást. Az erről folyó vita két lehetséges megoldási mód körül csúcsosodott ki: szükség van-e az ügyvédség két, más-más jogokkal rendelkező rétegre osztására (*bifurcatio*), vagy netán a zárt szám (*-> numerus clausus*) bevezetésére,

és további ötletek is felmerültek, például egyesek még a közjegyzői tevékenység ügyvédek általi ellátását és ezzel a királyi közjegyzői intézmény (->közjegyzőség) megszüntetését is elképzelhetőnek tartották.^[72] A magyar ügyvédi társadalom többsége azonban következetesen ragaszkodott a szabad és egységes ügyvédség eszméjéhez.^[73] A kar inkább a szolidaritás felől közelített a problémához, és már nem sokkal a kamarák megalakulását követően felvetődött az ügyvédi segélyezés és a nyugdíj rendezésének ügye. Ez vezetett el a XX. század elején az Országos Ügyvédi Gyám- és Nyugdíjintézet megalapításához, amelyet az *1908. évi XL. törvénnyel* cikkelyeztek be.^[74]

[49] Mindeközben az eljárási szabályok egyre szélesebb körben írták elő a kötelező ügyvédi képviselőt. Így a polgári eljárásban már az *1868. évi XIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartásról* is előírta ezt rendes perekben, a sommás eljárásban pedig a bíróság kivételes esetekben követelhetette meg a féltől, hogy ügyvéd által nyilatkozzon. A *sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk* szerint a fél eljárhatott ugyan személyesen, de ha meghatalmazottat állított, akkor az néhány kivételtől eltekintve csak ügyvéd lehetett. Az *1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról* (Pp.) rendelkezéseiben továbbra is megmaradt az ügyvédkényszer a törvényszékektől felfelé, valamint a járásbíróságokon is az 1000 korona értéket meghaladó ügyekben, a váltóperekben pedig perértéktől függetlenül.^[75] A Pp.-t hatályba léptető *1912. évi LIV. törvénycikk* pedig – az ügyvédség régtől hangoztatott követeléseinek megfelelően – szigorította a zugírászat szabályait.^[76] A bünvádi eljárásban (kevés kivételtől eltekintve) csak ügyvéd láthatta el a védelmet, a törvény által megszabott esetekben pedig védőt kellett rendelni, továbbá az ítéletáblákon szükség volt a közzéadásra.^[77]

[50] A képzettség vonatkozásában említést érdemel, hogy az *egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi LIII. törvénycikk* több szakaszt módosított az ügyvédi rendtartásban, és a korábban kívánt szigorításokat is bevezette. Meghosszabbította a gyakorlati időt (ún. utógyakorlatot is bevezetett), szigorúbban körülírta annak szabályait, még komolyabbá tette a vizsgát, egyes rendelkezéseinek végrehajtását azonban a világháború alatt felfüggesztették.^[78]

[51] 1920 után a telítettség szempontjából a helyzet tovább romlott, a magyar (és főleg a budapesti) ügyvédség a világháborút követő másfél évtized alatt katasztrofális állapotba került.^[79] Az új határokon kívülről sok, korábban más jogász állást betöltő személy érkezett az ország összezsugorodott területére, és próbált a szabad ügyvédi pályán boldogulni, ami a létszámnövekedést szinte elviselhetetlenné tette, miközben az ügyvédi nyugdíjalap a hadikölcsön által jelentősen megcsappant.^[80]

[52] Az ügyvédi rendtartás azonban ennek ellenére alapjaiban nem változott, az ügyvédség szervezete, fő feladatai, hatáskörei egyelőre érintetlenek maradtak. Az ügyvédség körében felvetődő javaslatok a válság megoldására inkább a karon belüli szervezeti reformokra vonatkoztak, illetve ismét a közjegyzői praxisok terhére szerettek volna teret nyerni, azonban mindezek a jogalkotást döntően nem befolyásolták.^[81] 1927-ben azonban az igazságügyi miniszter megbízta a budapesti kamarát új ügyvédi rendtartás tervezetének elkészítésével, s – hatalmas viták keresztüztében – megkezdődött az új ügyvédi törvény előkészítése.^[82] Még ennek megszületése előtt elfogadtak egy módosítást (*1934. évi II. törvénycikk az ügyvédi rendtartás újabb módosításáról*), amely bevezette a képviselői közgyűlés intézményét, és ezt aztán az 1937-es új törvény is meghagyta.

[53] Az *1937. évi IV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában* egy részben új elvi alapokon is nyugvó új ügyvédi rendtartást vezetett be, mindenekelőtt az ügyvédi létszámmelkedés problémájára reflektálva. Így az ügyvédi karba immár csak férfiak kerülhettek be, és a kamarába való felvétel is korlátozható lett (alternatív *numerus clausus*). Az ügyvédi autonómia is szűkült: a közgyűlés helyett a választmány lett a megcsappanó hatáskörök általános letéteményese, a helyettes ügyvéd és a tagdíjhátralékos nem vehetett részt az önkormányzatban, az ügyvédi tisztikarban bárki nem foglалhatott helyet, a minisztérium főfelügyeleti joga jelentősen bővült. Ezzel szemben a korábbi területi kamarákhoz képest helyi bizottság létrehozására is lehetőség nyílt, így

minden törvényszéki székhelyen működhetek ügyvédi testületek, létrejöttek továbbá a kamarákon belül külön bizottságok a felvételek, az összeférhetetlenség kezelésére és a pártfogó ügyvédek kirendelésére nézve, továbbá e törvény hívta életre az Ügyvédi Kamarák Országos Bizottságát is.^[83] A világháború utolsó éveiben a faji megkülönböztető törvények érintették az ügyvédséget is, így a kamarákba mindaddig megtiltották zsidó ügyvédek felvételét, amíg számarányuk 20% illetve 12% alá nem csökken, s az ügyvédi tisztikarban is csak ugyanilyen arányban foglalhattak helyet. Az egyes kamarákon belül azonban arra törekedtek, hogy a rendelkezéseket emberieséggel és kartársi méltányossággal hajtsák végre, az ügyvédek többsége támogatóan viszonyult a megbélyegzett kartársak felé.^[84]

[54] 1945 után – bár az ügyvédségre mint a kapitalista gazdaság kiszolgálójára tekintettek és még a pálya szükségessége is kérdésessé vált – nem szüntették meg azonnal a magánügyvédi tevékenységet, és az ügyvédi kamarákat is meghagyták, sőt évekig eltartott, amíg az ügyvédséget szocialista alapokra helyezték, létrehozva a szovjet mintájú ügyvédi munkaközösségeket.^[85] Törvényben, minisztertanácsi illetve miniszteri rendeletben foglalt szabályok után az ügyvédség sorait az 1958. évi 12. törvényerejű rendeletként kiadott immár szocialista rendtartással rendezték újra. Az 1983. évi 4. törvényerejű rendelet némely rendelkezése még azonos keretek között szabályozta az ügyvédséget, de egyes rendelkezéseiben már a változás szelét jelezte elő.

[55] A rendszerváltást követően természetesen tarthatatlanná vált minden, ami a polgári szabadsággal nem fért össze, így ismét szabaddá tették az ügyvédséget. Az 1991. évi XXIII. törvény az ügyvédségről egyelőre csak az utolsó törvényerejű rendelet teljes körű módosítását jelentette, majd az ezt követően eltelt néhány év már elegendő tapasztalattal szolgált ahhoz, hogy az Országgyűlés új, önálló ügyvédi törvényt alkosson (1998. évi XI. törvény az ügyvédekről). Meg kell jegyezni, hogy bár Magyarország európai uniós csatlakozása (->az Európai Unió bővítése) több ponton új jogi helyzetet teremtett, az uniós normáknak való megfelelést a törvény átfogó módosításával meg lehetett oldani. Közel húsz év elteltével született csak új ügyvédi kódex, a 2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről.^[86]

5. JEGYZETEK

[1] KUN László: *A magyar ügyvédség története, politikai s társadalmi tekintetben, a legrégebb időktől maig, párhuzamban a bírósági szervezet fejlődésével*, Budapest, 1895, 19.

[2] ZLINSZKY János: „Az ügyvédség kialakulása Magyarországon és története Fejér megyében. I. Az ügyvédség kialakulása Magyarországon és 300 éve Fejér megyében” in FARKAS Gábor (szerk.): *Fejér megyei történeti évkönyv 8.*, Fejér Megyei Levéltár, 1974, 9.

[3] Hans Julius WOLFF: *Demosthenes als Advokat. Funktionen und Methoden des Prozeßpraktikers im klassischen Athen. Vortrag gehalten vor der Berliner Juristischen Gesellschaft am 30. Juni 1967*, Schriftenreihe der Juristischen Gesellschaft zu Berlin 30, Berlin, Walter de Gruyter & CO., 1968, 8–13., 25.; Rolf SCHNEIDER: *Der Rechtsanwalt, ein unabhängiges Organ der Rechtspflege*, Berlin, Duncker & Humblot, 1976, 23.

[4] WOLFF (3. j.) 11.

[5] SCHNEIDER (3. j.) 23–24.

[6] HAMZA Gábor: *Az ügyleti képviselő. Dogmatikai és elméleti vizsgálatok az antik jogoktól napjainkig*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982, 158–159.

[7] SZEMÉLYI Kálmán: *Ügyvédi problémák az ókorban*, különnyomat, Budapest, 1933, 4.

[8] BENEDEK Ferenc – PÓKECZ Kovács Attila: *Római magánjog*, Budapest, Dialóg Campus, 2019, 105.; FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei (Brósz Róbert és Pólay Elemér*

tankönyvének alapulvételével), Eszterházy Károly Egyetem (Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet),
2016, 164.

[9] Max KASER: *Das römische Zivilprozessrecht*, München, C. H. Beck, 1996, 62–63.

[10] BENEDEK-PÓKECZ (8. j.) 106.; FÖLDI-HAMZA (8. j.) 164–165.; KASER (9. j.) 210–211, 213–215.

[11] KASER (9. j.) 216.

[12] FÖLDI-HAMZA (8. j.) 165., 406.

[13] BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994, 129.

[14] SZEMÉLYI (7. j.) 5.

[15] SZEMÉLYI (7. j.) 7., 9.

[16] ZLINSZKY (2. j.) 9–10.

[17] SZEMÉLYI (7. j.) 8.

[18] KASER (9. j.) 360.; SZEMÉLYI (7. j.) 5–6.

[19] Wolfgang KUNKEL: *Herkunft und soziale Stellung der römischen Juristen*, Graz–Wien–Köln, Hermann Böhlaus Nachf., 1967, 327.

[20] SZEMÉLYI (7. j.) 6.

[21] SZEMÉLYI (7. j.) 10–11.

[22] KUNKEL (19. j.) 328–329.

[23] SZEMÉLYI (7. j.) 7–8.

[24] SZEMÉLYI (7. j.) 3.; ZLINSZKY (2. j.) 12.

[25] ZLINSZKY (2. j.) 12–13.

[26] Adolf WEIBLER: *Geschichte der Rechtsanwaltschaft*, Leipzig, C.E.M. Pfeffer, 1905, 25.

[27] WEIBLER (26. j.) 27–28., 45–46.

[28] WEIBLER (26. j.) 37–38.

[29] WEIBLER (26. j.) 26., 46–47.

[30] Gerhard BUCHDA: „Anwalt“ in Adalbert ERLER – Ekkehard KAUFMANN (szerk.): *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte Tl. 1*, 1971, 182–184.

[31] BUCHDA (30. j.) 185–186.

[32] ZLINSZKY (2. j.) 13.

[33] Gerhard HARTSTANG: *Der deutsche Rechtsanwalt. Rechtsstellung und Funktion in Vergangenheit und Gegenwart*, Heidelberg, C.F. Müller, 1986, 22.; BUCHDA (30. j.) 190.

[34] WEIBLER (26. j.) 422–424., 588.

[35] WEIBLER (26. j.) 587–603.; Werner SCHUBERT (szerk.): *Entstehung und Quellen der Rechtsanwaltsordnung von 1878*, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 1985, 2, VII.; Rudolf von GNEIST: *Freie Advokatur*, Berlin, Julius Springer Verlag, 1867, 77.

[36] WEIBLER (26. j.) 26., 389.

[37] KRÁLIK Lajos: *A magyar ügyvédség. Az ügyvédi kar I.*, Budapest, Franklin-Társulat, 1903, 75.

[38] WEIBLER (26. j.) 389–390.

[39] WEIBLER (26. j.) 391–392.; KRÁLIK (37. j.) 96., 103–107.

- [40] KRÁLIK (37. j.) 74–76., 79–84.
- [41] KRÁLIK (37. j.) 87–91., 109–111.
- [42] Gunther VINATZER: „Die Anwaltschaft in Italien” in *Anwälte und ihre Geschichte, Zum 140. Gründungsjahr des Deutschen Anwaltvereins*, Hrsg. vom Deutschen Anwaltverein, Tübingen, Mohr Siebeck, 2011, 1129.
- [43] VINATZER (42. j.) 1128., 1130.
- [44] GALICZ Kamilla: *Az itáliai-olasz ügyvédség vázlatos története*, kézirat, 2016, 6–7.
- [45] GALICZ (44. j.) 9.
- [46] GALICZ (44. j.) 10–11.; VINATZER (42. j.) 1132–1135.
- [47] KECSKÉS László: „A gyakorlatias angol jogászképzés kialakulása az Inns of Court falai között” in SZABÓ Imre – TÓTH Károly (szerk.): *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára* (Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica, Tom. 69), Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2007, 379.
- [48] KECSKÉS (47. j.) 367., 372–376.; KRÁLIK (37. j.) 113–118.; PALUGYAY Imre: *Ügyvédek, korszerű tervezet ezeknek ügyében*, Buda, 1841, 23–29.
- [49] KECSKÉS (47. j.) 374., 378.; KRÁLIK (37. j.) 144–147.
- [50] PALUGYAY (48. j.) 25.
- [51] KECSKÉS (47. j.) 374–379.; KRÁLIK (37. j.) 145–149.
- [52] Magyarországon legkorábbi ismert okleveles említése 1217-ből való. NAGY Aladár: „A pristaldusok” *Századok*, 1876, 343.
- [53] BENKŐ Loránd – KUBINYI László – PAPP László (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, III. kötet Ö-Zs*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976, 293., 1050. Amikor tehát jelen szócikk a korábbi magyar jogban említ ügyvédet, akkor ügyvédi tevékenységet végző személyt, főként perbeli képviselőt kell érteni alatta. Előfordult, hogy Magyarországon is használták a *procurator* mellett az *advocatus* szót, azonban lényegi különbséget a kettő között nem tettek, míg a *syndicus* a közösségek, testületek képviselőjét ellátó személy volt. Nem ritka, különösen a XVIII–XIX. században, a *fiscalis* kifejezés sem ügyvéd értelemben.
- [54] KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: *Az ügyvédi kamarák megszületése Magyarországon*, Pécs, Dialóg Campus, 2012, 14–17.
- [55] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 9–13.
- [56] Joannes KITONICH: *Directio Methodica Processvs Iudicariii Iuris Consuetudinarii, Inclyti Regni Hungariae*, KASZONI Janos (ford.): *Rövid igazgatás a’ nemes Magyar Orszagnak es hozzá tartozó Részeknek szokott törvény folyasírol*, Leutschoviae, 1650, X. 24.
- [57] ZLINSZKY (2. j.) 104–105. (23. sz. szemelvény).
- [58] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 20–30.
- [59] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 48–54.
- [60] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 31–36.
- [61] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 36–37. Az ügyvédi önszerveződésről részletesebben lásd KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „»Hogy karunk érdekeinek emelésére az egyesek nemes szándéka és tettereje egyesüljön.« A budapesti ügyvédség testületté szerveződése a 19. században” *Díké* 2020/4. 111–126.
- [62] 1874. évi XXXIV. törvénycikk az ügyvédi rendtartás tárgyában 39. §; KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 83.

- [63] A rendtartás alapelveiről részletesen lásd KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 58–82.
- [64] ZLINSZKY (2. j.) 53.
- [65] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 91–99.
- [66] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 115–131.
- [67] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 136–163.
- [68] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 163–171.
- [69] KORSÓSNÉ 2012 (54. j.) 171–175.; NAVRATIL Szonja: *A jogász hivatásrendek története Magyarországon (1868/1869–1937)*, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 74–78.
- [70] BALOGH Judit: „Vázlatok a Miskolci Ügyvédi kamara történetéhez” in CSERBA Lajos (szerk.): *Emlékkönyv az ügyvédi kamarák fennállásának 125. évfordulójára*, Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Ügyvédi Kamara, 2000, 45.; KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „Az ügyvédi kamarák létrehozásának okai és körülményei” in MEZEY Barna – RÉVÉSZ T. Mihály: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*, Budapest, Gondolat, 2006, 327.; NAVRATIL (69. j.) 109–114.
- [71] ZLINSZKY (2. j.) 52.; SZENDE Pál: „A magyar ügyvédség válsága” in *Értelmiségpszichológiai írások Magyarországon*, Budapest, Kossuth, 1981, 264–283.
- [72] HORVÁTH Emil: *A magyar ügyvédség*, Különlenyomat az Erdélyrészi Jogi Közlöny 1910. évi augusztusi számából, Kolozsvár, 1910, 9–18.; WOLF Vilmos: *Az ügyvédi rendtartás tervezeteiről*, Különlenyomat az Ügyvédek Lapjából, Budapest, Globus, 1906, 24–26.
- [73] BÜCHLER Dávid (szerk.): *Az ügyvédi rendtartás és az ügyvédi gyám- és nyugdíjtörvények mai érvényükben, kiegészítve a felső bírósági határozatokkal*, Budapest, Danubia, 1926, VII.; SZENDE (71. j.) 284.; NAGY Dezső: „Az ügyvédi rendtartás reformja” *Magyar Jogászegyleti Értekezések új folyam 1912, V. kötet, 40. füzet*, Budapest, Pfeifer, 1912, 5–8.; HORVÁTH (72. j.) 6–7.; POLLÁK Illés: *Az ügyvédi reklám*, Különlenyomat az Ügyvédek Lapjából, Budapest, Globus, 1911, 18–22.; VÉSZI Mátyás (szerk.): *Ügyvédek reformszövetsége vitaülései. II. Az ügyvédi tekintély kérdése*, Budapest, Minerva, 1929, 7.; WOLF (72. j.) 8–10., 55–62.
- [74] KORSÓSNÉ (70. j.) 262–263.
- [75] KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: „Képviselési jog és képviselési kényszer a perben” in HOMOKI-NAGY Mária (szerk.): *A polgári peres eljárás történeti fejlődése Magyarországon: V. Szegedi Jogtörténeti Napok*, Szeged, SZTE ÁJK, 2013, 144–150.
- [76] KORSÓSNÉ (75. j.) 151–154.
- [77] 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról, 55–58. §, 409–412. §.
- [78] ZLINSZKY (2. j.) 55.; DEGRÉ Alajos: „Ügyvédképzés Magyarországon a polgári korban” *Jogtörténeti Szemle*, 2006/3. 19–20.
- [79] ZLINSZKY (2. j.) 57.; VARGA Ferenc: „Sok-e az ügyvéd?” *Jogtudományi Közlöny 1927/6*, 45., 47., 59.; BENE Sándor: „Ügyvédmozgalom, ügyvédtespedés” *Jogtudományi Közlöny 1930/2*, 15.
- [80] KORSÓSNÉ (74. j.) 264.; ZLINSZKY (2. j.) 56.
- [81] „Az ügyvédi problémák megoldása” *Jogtudományi Közlöny 1930/18*, 166–167. (Szemle); ROKOLYA Gábor: *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban*, Budapest, Gondolat, 2013, 210–217., 261–262.
- [82] KORSÓSNÉ (74. j.) 264–265.; „Numerus clausus?” *Jogtudományi Közlöny 1927/12*, 105.; KRONSTEIN András: „Az ügyvédjelöltek és a numerus clausus” *Jogtudományi Közlöny 1927/14*, 130–131.; HORVÁTH Jenő: „Az ügyvédi numerus clausus” *Jogtudományi Közlöny 1927/16*, 143–144.; TELLER Miksa: „Numerus clausus-mozgalmak” *Jogtudományi Közlöny 1927/19*, 169.; VARGHA Ferenc: „A numerus clausus” *Jogtudományi Közlöny 1927/20*, 177–180.

[83] KORSÓSNÉ (74. j.) 259.; ZLINSZKY (2. j.) 57–58.

[84] ZLINSZKY (2. j.) 61.; KOVÁCS M. Mária: *Liberalizmus, radikalizmus, antiszemitizmus. A magyar orvosi, ügyvédi és mérnöki kar politikája 1867 és 1945 között*, Budapest, Helikon, 2001, 135–146.

[85] ZLINSZKY (2. j.) 64., 69–70.

[86] KORSÓSNÉ (74. j.) 257., 260.